

РОЗВИТОК ЖІНОЧОЇ ОСВІТИ

З давніх часів саме жінку вважають берегинею родинного вогнища, тому вона повинна завжди бути вдома, біля дітей, під протекцією чоловіка або батька, а для цього освіта не потрібна. З плином часу таке судження поступово втрачало актуальність. Нині жінка починає відігравати широкий спектр соціальних ролей. Вона будує кар'єру в різноманітних сферах життя, активно бере участь у громадському, політичному та економічному житті, при цьому залишаючись справною господинею, люблячою дружиною й дбайливою матір'ю. Жінка справляє величезний вплив на виховання, навчання та розвиток підростаючих поколінь, оскільки саме вона створює всі необхідні умови для розвитку гармонійної та цілісної особистості дитини. Цей факт треба враховувати в процесі загальної й професійної підготовки жінок. У зв'язку із цим вивчення досвіду організації жіночої освіти набуває актуальності на сучасному етапі.

Проблема розвитку жіночої освіти була в полі зору багатьох дослідників. Зокрема, першим дослідженням історії жіночої освіти стала праця О. Лихачової “Материалы для истории женского образования в России”. На особливу увагу заслуговують праці М. Зінченка “Женское образование в России” та О. Деревецького “Женское образование в России и за границей. Исторические справки и практические указания”, в яких обґрунтовано витоки та процес становлення жіночої освіти в Російській імперії.

Вивченню різних аспектів жіночої освіти в Україні приділили свої праці й сучасні науковці: І. Малинко (1984 р.), І. Волкова (1995 р.), О. Аніщенко (2000 р.), Т. Сухенко (2001 р.), Л. Єршова (2002 р.), В. Вірченко (2006 р.), В. Добровольська (2006 р.), Т. Шушара (2006 р.), З. Нагачевська (2009 р.), в яких зосереджено ґрунтовні теоретичні матеріали із зазначеної проблеми.

Проте малодослідженим та, безперечно, цікавим є розвиток жіночої освіти по всьому світу, починаючи з епохи первісного суспільства, що послужило надійним підґрунтям для подальшого розвитку ідеї освіти жінок.

Метою статті є розгляд розвитку освіти жінок у країнах світу з епохи первісного суспільства до ХХ ст.

Освіта та виховання молоді сягає своїм корінням епохи первісного суспільства, коли основною метою була передача підростаючому поколінню трудових навичок, встановлених способів поведінки, релігійних уявлень, традицій, звичаїв, обрядів. Виховання мало суспільний характер і було спільним та однаковим для всіх, хоча вже тоді спостерігались статеві відмінності. Засновувались так звані “будинки молоді”, що були окремими для хлопчиків і дівчаток. Тут діти під керівництвом старійшин роду готувалися до життя та праці.

Уже за часів афінської виховної системи відбувається розподіл освіти за гендерним принципом. Сімейне виховання для хлопчиків тривало до семи років, після чого вони починали відвідувати школу. Проте виховання

дівчаток було обмеженим і замкнутим: вони перебували в окремих частинах житлових приміщень (гінекеях) до заміжжя.

У Стародавньому Римі ще в III ст. до н. е. існували елементарні (початкові) школи, які були доступні вільно народженому населенню із середнім достатком. У ці школи допускалися й дівчатка. У I–II ст. поряд із чоловічими граматичними школами виникають і жіночі, що для історії педагогіки було новим.

Таким чином, у стародавньому світі жінки обмежувались отриманням лише елементарних знань, необхідних для ведення домашнього господарства, а доступ до більш глибоких знань мали представниці найзаможніших станів.

Виховання й освіта жінок в епоху Середньовіччя також мали становий характер. Дівчата знатного походження виховувались у сім'ях під наглядом матері та спеціальних виховательок, де їх вчили читати й писати. Осередками жіночої освіти стали спеціальні школи при жіночих монастирях, бо для постриження в черниці був потрібний певний набір знань. Крім майбутніх черниць, ці школи дозволялося відвідувати й звичайним дівчатам, що мали намір повернутися до суспільства. У школах дівчат, окрім читання та письма, навчали ще й латинської мови, знайомили з Біблією, привчали до благородних манер.

Виховання дівчат, які належали до непривілейованих станів, обмежувалось набуттям навичок вести господарство, навчанням рукоділля та релігійних настанов.

В XI ст. у Нідерландах з'явилися жіночі мирські братерства, що потрохи займалися освітою жінок. А з XVI ст. у католицьких країнах засновуються чернечі ордени, які поставили собі за мету поширення жіночої освіти. Це були ордени урсулінок, орден англійських дівчат, заснований Марією Уарт згідно зі Статутом Ігнатія Лойоли у 1646 р., орден Салезіанок, заснований єпископом Франсуа де Салль та ін. [1, с. 864].

Гуманізм XVI ст. змінив середньовічне ставлення до жінки, наділив її більшою свободою, принаймні представниць вищих соціальних прошарків. Поступово жіноча освіта стає центром уваги видатних педагогів Середньовіччя. Так, Е. Роттердамський відзначав, що жіночу освіту не потрібно обмежувати ні в якому відношенні, стверджуючи, що “знання – краща гарантія щастя і моральності” [1, с. 864]. У своєму трактаті “Освічена юна леді” він наголошував, що освіта здатна зробити з дівчат добродішних дружин і матерів. Я.А. Коменський розробив єдину шкільну систему: материнську школу – виховання дітей у родині під керівництвом матері до шести років. І в цій системі визначальну роль відігравала освічена жінка, будучи першою наставницею дитини. Ф. Фенелон наполягав на тому, що жінка – перш за все, мати і вона повинна виховувати синів на користь своїй Батьківщині. Він вважав, що основний науковий багаж жінки має бути невеликим: уміти правильно говорити, читати й писати, знати чотири дії арифметики, знати основні елементи права, ознайомитись з древньою і французькою історією.

Проте, як свідчить аналіз історико-педагогічної літератури, не всі педагоги підтримували необхідність жіночої освіти. Призначення жінки, в розумінні Ж.-Ж. Руссо, абсолютно інше, ніж призначення чоловіка. Вона має бути вихована для дому. Ж.-Ж. Руссо переконував, що “природний стан” жінки – залежність, пристосування до думки інших, відсутність самостійних думок та підпорядкування чужій волі. Жодних серйозних розумових занять дівчині не потрібно.

За часів Великої французької революції в 1791 р. французький політик і дипломат Шарль Моріс де Талейран-Перігор уперше висловив думку про доцільність заснування ремісничої школи для жінок [2]. Маркіз де Кондорсе був переконаний, що безправ'я жінки не виправдовується її фізичними та моральними можливостями. У 1792 р. маркіз висунув новий проект стосовно освіти жінок, проте на практиці його не застосовували [2].

Перші жіночі заклади освіти в деяких країнах Європи почали виникати у XVI–XVII ст., але навчатись у них могли лише дочки заможних батьків.

У Німеччині перші жіночі початкові школи з'явилися ще в період Реформації. Наприкінці XVIII ст. починають функціонувати середні жіночі заклади освіти, проте права вступу до вищих навчальних закладів вони не давали. Вже в середині XIX ст. почали допускати спільне навчання для хлопчиків і дівчаток у початковій школі. Першим вищим навчальним закладом для жінок став лицей Вікторії в Берліні, що відкрився в 1867 р., але невдовзі жінкам заборонили його відвідувати.

У 1912 р. в Німеччині пройшла реформа середньої жіночої освіти. Після неї започатковувались десятикласні жіночі лицей, вищі жіночі лицей двох типів: дворічна жіноча школа з вивченням домоведення та фребелізму; чотирирічна педагогічна семінарія [3, с. 23].

Уже після Першої світової війни система жіночої освіти в Німеччині була перебудована та поступово наблизилась до чоловічої.

У Франції першою жіночою школою стала Сен-сирська школа, що розташовувалась поблизу Парижа. У 1686 р. її заснувала пані Ментенон; ця школа призначалась для 250 бідних дворянок. Проте після смерті пані Ментенон не знайшлося людини, що захотіла б продовжити її справу. Незважаючи на це, школа при Сен-Сир проіснувала до 1793 р. [1, с. 865].

До 1869 р. в 43 містах Франції було відкрито особливі курси для дівчат, де викладали предмети у формі лекцій. За програмою, ці курси нагадували щось посереднє між середніми й вищими навчальними закладами.

Французький уряд 21 грудня 1880 р. затвердив закон, згідно з яким засновувалось три типи навчальних закладів для жінок: початкова школа, середня школа та учительська семінарія. Жіноча початкова школа була однаковою за рівнем із чоловічою, проте середня досить сильно відрізнялась. Для жінок встановили п'ятирічний курс навчання, тоді як для чоловіків цей строк становив сім років [1, с. 865].

До того ж жіночі середні школи не давали права вступу до університету. Для зарахування жінки повинні були складати іспити на звання бакалавра за програмою чоловічих навчальних закладів.

У Великобританії жіноче населення отримало доступ до освіти лише у XVIII ст. із заснуванням благочинних шкіл, але навчання обмежувалося викладанням грамоти та катехізису. Згідно із законом 1870 р., діти обох статей отримували однаковий доступ до початкової освіти [4]. Важливу роль у поширенні жіночої освіти на території Британії відіграло “Суспільство щоденних шкіл для жінок”, яке в 1890 р. відкрило 34 школи на 7000 вихованців.

Вища жіноча освіта виникає в середині XIX ст., коли при Оксфорді та Кембриджі відкриваються спеціальні жіночі коледжі. У 1876 р. британський парламент затвердив акт, згідно з яким дозволялось присвоювати жінкам вчені ступені [3, с. 23].

У Швейцарії жіночі ліцеї почали своє функціонування після закону, прийнятого в 1848 р. Їх програма була дуже близькою до програм ліцеїв для чоловіків. З 1867 р. Цюрихський університет надав право вступу жінкам, проте не тільки швейцаркам. Першими студентками в ньому були російські жінки. У кінці 1860-х рр. стали доступними для жінок і інші університети Швейцарії.

В Італії, Іспанії, Румунії жіноча освіта була погано розвинута на державному рівні до кінця XIX ст. Весь цей час заклади середньої жіночої освіти перебували в приватному володінні [1, с. 866].

У 1870-х рр. жінки отримали право вчитися в університетах Франції, Швеції, Данії, Італії; у 1880-х рр. – Великобританії, Бельгії, Норвегії, Румунії; на рубежі XIX–XX ст. – Греції, Німеччині, Болгарії, Сербії. На початку XX ст. жінки в розвинутих країнах дістали повсюдний доступ до вищих закладів освіти (у ряді країн з деякими обмеженнями). Вищі школи, призначені виключно для жінок, існували в небагатьох країнах (переважно в США й Росії) [2].

Таким чином, у Європі жіноча освіта починає розвиватись лише за часів гуманізму, коли людину, незалежно від її статевої або станової належності, вважали найвищою цінністю у світі. В епоху Просвітництва ідея освіти жінок набуває більш масового характеру завдяки працям видатних педагогів і громадських діячів. Справжній прогрес у сфері установ, що пропонували світську освіту для жінок, почався на Заході в XIX ст., коли були засновані перші коледжі роздільної освіти для дівчат.

У залежних та колоніальних країнах, де право навчатись мали лише колонізатори, більшість населення залишалась неписьменною, тому питання освіти жінок не виникало до Другої світової війни. За даними ЮНЕСКО на 1962 р., початкову освіту здобули від 20 до 45% африканських жінок, вищу освіту – менше ніж 3% [3, с. 24].

Так, у Камеруні перша дівчинка отримала свідоцтво про закінчення початкової школи лише в 1945 р. У середині XX ст. у Гвінеї кількість дівчат що навчаються, становила лише 1/3 від кількості хлопців-школярів. У Сомалі перші 12 дівчат почали навчатися лише в 1953 р. Перші школи для жінок були відкриті в 1959 р. з метою навчання домоводства та “чисто жіночих професій” [3, с. 24–25].

Таким чином, відчувається сильний зв'язок між ставленням до жіноцтва в суспільстві та рівнем освіченості представниць слабкої статі. Розвиток ідеї освіти жінок залежить від зміцнення їх позиції в суспільстві.

Висновки. Як свідчить аналіз історико-педагогічної літератури, витоки жіночої освіти знаходяться ще в первісному суспільстві, коли відбувся розподіл навчання й виховання за гендерним принципом. Проте з плином часу жінки відстояли своє право на рівноцінний доступ до всіх закладів освіти і, таким чином, затвердили своє становище в суспільстві як його рівноправні члени.

Література

1. Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона / [под ред. К.К. Арсеньева и Ф.Ф. Петрушевского]. – СПб. : Семеновская типолитография (И.А. Ефрона), 1894. – Т. 11А (22) : Евреиновы. – 958 с.

2. Педагогічний словник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://enc-dic.com/pedagogics/ZHenskoe-Obrazovanie-580.html>.

3. Педагогическая энциклопедия. – М., 1965. – Т. 2 : Ж–М. – 912 с.

4. Eileen M. Byrne. Women and education / M. Byrne Eileen. – L. : Tavistock Publications Limited, 1978. – 278 p.

5. Жураковский Г.Е. Очерки по истории античной педагогики / Г.Е. Жураковский. – М. : АПН РСФСР, 1963. – 510 с.

6. Сперанский К. Очерки по истории народной школы в Западной Европе / К. Сперанский. – М., 1896. – 454 с.